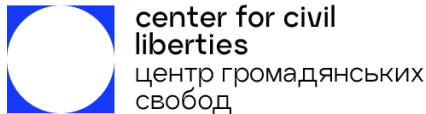

Право на шлюб та створення сім'ї: відповідність національних механізмів забезпечення стандартам ЄС

Автока: Сніжана Шевченко, юристка-аналітикиня, дослідниця, членкиня Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» <https://eurointegration.ccl.org.ua/expert/snizhana-shevchenko/>

Текст станом на листопад 2025 року

Це дослідження підготовлене у межах проєкту «Правосуддя для жертв війни та покращення дотримання основоположних прав в Україні», що реалізується за підтримки Європейського Союзу. Усі думки, погляди та пропозиції, викладені в цьому дослідженні, належать виключно автору(-ці) та відображають думки, погляди та пропозиції автора(-ки) та ГО «Центр громадянських свобод». Це дослідження жодним чином не відображає позиції чи політики Європейського Союзу.

Funded by
the European Union

Автор і видавець: Громадська організація «Центр громадянських свобод»
Мови видання: українська
Посилання на сайт: <https://ccl.org.ua>
E-mail: office@ccl.org.ua

Використання опублікованих матеріалів дозволяється за умови обов'язкового посилання на джерело інформації.

Рекомендоване цитування: Шевченко С. Право на шлюб та створення сім'ї: відповідність національних механізмів забезпечення стандартам ЄС. *Центр громадянських свобод*. 2026. 23 с. URL: <https://eurointegration.ccl.org.ua/>

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Ситуація в Україні.....	7
Порівняльний аналіз та рекомендації.....	9
Запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства	10
Окремі питання наслідків укладення і визнання шлюбу з іноземцем (надання притулку, возз'єднання сім'ї)	11
Скасування дискримінаційних положень, які можуть порушувати майнові та немайнові права неodrужених партнерів.....	12
Огляд проблем розірвання шлюбу	14
Рекомендації.....	15

Вступ

Відповідно до ст. 9 [Хартії основних прав Європейського Союзу](#) (надалі – Хартія) право на шлюб та право на створення сім'ї мають бути гарантовані відповідно до національного законодавства, що регулює користування цими правами. Згідно зі ст. 9 [Хартії](#) держави мають сферу розсуду у врегулюванні права на шлюб та права на створення сім'ї. Хартія не визначає додаткових ознак до визначення поняття шлюбу (напр., між чоловіком і жінкою). У такий спосіб залишаючи можливість державам-членам визначати самим критерії вступу у шлюб, зокрема визнання одностатевих союзів. У статті 9 [Хартії](#) також відсутня згадка про цивільне або зареєстроване партнерство, що дає державам-членам змогу визнавати альтернативні форми відносин, які можуть надавати особам юридичне визнання та захист, подібний до шлюбу у контексті права на створення сім'ї.

Своєю чергою стаття 12 [Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#) (надалі – Конвенція) визначає, що чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права. [Конвенція](#) аналогічно до [Хартії](#) дублює положення про те, що кожна держава-член на національному рівні має сферу розсуду щодо регулювання права на шлюб і створення сім'ї. Проте у статті 12 ЄКПЛ у порівнянні зі статтею 9 Хартії визначено додаткові обов'язкові ознаки у відношенні до окреслення обсягу поняття шлюбу («чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку»), які звужують його розуміння у порівнянні зі ст. 9 [Хартії](#). Зокрема у цій статті визначено різну стать і вік як критерії прийнятності реалізації права на шлюб. Таким чином, якщо тлумачити статтю 12 ЄКПЛ буквально, то вона втілює консервативне визначення шлюбу як союзу чоловіка і жінки. Хоча Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) вже приблизно останні два десятиліття тлумачить статтю 12 ЄКПЛ ширше¹, особливо в частині визнання одностатевих союзів у державах, де національне законодавство змінилося, щоб дозволити їх. Крім цього, стаття 12 ЄКПЛ не охоплює питань, які стосуються права на створення сім'ї поза інститутом шлюбу, на відміну від статті 9 Хартії. Згідно з п. 4 «Посібника зі статті 12 Європейської конвенції з прав людини: право на шлюб»² стаття 12 Конвенції не поширюється на сімейне життя після створення шлюбу, за винятком створення сім'ї, а також право на створення сім'ї не виникає відповідно до ст. 12 Конвенції за відсутності шлюбу.

Як у ст. 9 Хартії, так і у ст. 12 ЄКПЛ прямо не згадується цивільне чи зареєстроване партнерство, оскільки у них зосереджено увагу на праві саме на шлюб. Однак, як зауважено вище, ЄСПЛ послідовно створює правові позиції про необхідність забезпечення державами

---

¹ Напр., у справах: [Шальк і Кофф проти Австрії](#) (Заява № [30141/04](#)) від 22 листопада 2010 року; [Hämäläinen проти Фінляндії](#) (Заява № [37359/09](#)) від 16 липня 2014 року; [Оліарі та інші проти Італії](#) (Заяви № [18766/11](#) і № [36030/11](#)) від 21 жовтня 2015 року; [Chapin і Charpentier проти Франції](#) (Заява № [40183/07](#)) від 09 вересня 2016 року; [Маймулахін і Марків проти України](#) (Заява № 75135/14) від 01 вересня 2023 року.

² URL: [Guide on Article 12 - Right to marry \(coe.int\)](#).

юридичного визнання одностатевих стосунків, хоча і не обов'язково у вигляді інституту шлюбу. Натомість держави мають сферу розсуду, враховуючи національний контекст, забезпечувати еквівалентні правові рамки, такі як цивільне чи зареєстроване партнерство, щоб гарантувати недискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації у контексті права на створення сім'ї. Наприклад, у справі [Маймулахін і Марків проти України](#) було встановлено порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції. Тому хоча цивільні та зареєстровані партнерства не згадуються в ст. 9 Хартії або ст. 12 Конвенції, проте такі форми відносин були визнані в державах-членах ЄС як законні альтернативні правовідносини, які можуть мати такі ж права та обов'язки, як і шлюб.

Право на шлюб і право на створення сім'ї є двома різними, але взаємопов'язаними правами. Право на шлюб стосується визнаної державою юридичної здатності осіб вступати в шлюб. У розумінні статті 12 ЄКПЛ це право надає чоловікам і жінкам шлюбного віку можливість одружуватися згідно з національним законодавством, що регулює здійснення цього права. Однак стаття 12 ЄКПЛ не обов'язково поширюється на інші форми партнерства, такі як цивільне або зареєстроване партнерство, якщо це не визначено державою. Право на створення сім'ї стосується можливості окремих осіб (які перебувають або не перебувають в шлюбі, перебувають у зареєстрованому партнерстві) створювати сім'ю і мати дітей. Тобто це право більше пов'язано з питаннями народження біологічних дітей або їх усиновлення, репродуктивних прав (напр., доступ до лікування безпліддя, питання контрацепції) і забезпечення того, щоб сімейне життя захищалося державою.

У низці справ Суду Європейського Союзу було детально розтлумачено розуміння словосполучення у ст. 9 [Хартії](#) «мають бути гарантовані відповідно до національного законодавства, що регулює користування цими правами». Зокрема у [справі C-490/20 від 14 грудня 2021 року](#) було зазначено, що «... у поточному законодавстві ЄС статус особи, який стосується правил шлюбу та батьківства, є питанням, яке належить до компетенції держав-членів, і право ЄС не зазіхає на цю компетенцію. Таким чином, держави-члени вільні вирішувати, дозволяти чи ні шлюб і батьківство для осіб однієї статі згідно з їхнім національним законодавством. Однак, здійснюючи цю компетенцію, кожна держава-член повинна дотримуватися законодавства ЄС, зокрема положень Договору про функціонування ЄС щодо свободи, наданої всім громадянам Союзу пересуватися та проживати на території держав-членів, визнаючи з цією метою, цивільний статус осіб, встановлений в іншій державі-члені відповідно до законодавства цієї іншої держави-члена» (§ 52). А у [справі C-673/16 від 5 травня 2018 року](#) Суд Європейського Союзу, яка стосувалась обмеження пересування особи, яка перебуває у зареєстрованому партнерстві, у державу, в якій таке партнерство не визнається громадянином якої є інший з подружжя, зазначив, що «національний підхід, який перешкоджає здійсненню свободи пересування осіб, може бути виправданим лише тоді,

коли він узгоджується з основними правами, гарантованими Хартією, оскільки завданням Суду є забезпечення того, щоб ці права дотримувалися» (§ 47).

Як було зауважено вище, ЄСПЛ у своїх рішеннях підтримує сферу розсуду держави у регулюванні права на шлюб та створенні сім'ї. Наприклад, у § 36 [справі «Б. та Л. проти Сполученого Королівства»](#) (Заява № [36536/02](#)) від 13 вересня 2005 року Суд зазначив, що «стаття 12 Конвенції чітко передбачає регулювання шлюбу національним законодавством, і, враховуючи відповідний делікатний моральний вибір і важливість, яку слід надавати захисту дітей і сприянню створення безпечного сімейного середовища, цей Суд не повинен поспішати змінювати рішення національної влади, яка здатна найкраще оцінити та реагувати на потреби суспільства». Проте водночас ЄСПЛ зробив важливе застереження у § 34 цієї ж справи: «здійснення права на шлюб породжує соціальні, особисті та правові наслідки... регулюється національним законодавством Договірних держав, але запроваджені ними обмеження не повинні обмежувати чи зменшувати це право таким чином або до такої міри, щоб знівелювати саму суть права³». У такий спосіб ЄСПЛ встановлює межу допустимого регулювання, хоча і ст. 12 Конвенції не тлумачиться у світлі принципу пропорційності, проте Суд «мав би визначити, чи, беручи до уваги межі держави оцінки, оскаржуване втручання («держави» прим. автора) було довільним або непропорційним⁴» (§ 90, [Справа «Фрасік \(Frasik\) проти Польщі»](#) (Заява № [22933/02](#)) від 5 січня 2010 року).

Таким чином, обмеження реалізації права на шлюб, встановлені в національних законах, можуть включати положення, засновані на загальноновизнаних міркуваннях суспільного інтересу, зокрема щодо дієздатності, згоди, заборонених ступенів споріднення, запобігання двошлюбності ([Ф. проти Швейцарії](#), 1987, § 32). Типовими видами таких обмежень є:

- **процедурні обмеження** щодо визнання релігійних обрядів⁵, розлучення⁶, наслідків шлюбу⁷.

---

³ Rees v. the United Kingdom, judgment of 17 October 1986, Series A no. 106, § 50; F. v. Switzerland, judgment of 18 December 1987, Series A no. 128, § 32; *Schalk and Kopf v. Austria*, 2010, § 49.

⁴ Jaremowicz v. Poland, no. [24023/03](#), judgment of 5 January 2009, § 17.

⁵ Напр., у справах: [Х. проти Федеративної Республіки Німеччина](#) (Заява № [2300/64](#)) від 10 лютого 1967 року), [Миñoz Díaz проти Іспанії](#) (Заява № [49151/07](#)) від 8 грудня 2009 року.

⁶ Напр., у справах: [Джонстон та інші проти Ірландії](#) (Заява № [9697/82](#)) від 18 грудня 1986 року; [Ф. проти Швейцарії](#) (Заява № [11329/85](#)) від 18 грудня 1987 року; [К.М. проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [30309/96](#)) від 9 квітня 1997 року; [Aresti Charalambous v. Cyprus](#) (Заява № [43151/04](#)) від 19 жовтня 2007 року; [Іванов і Петрова проти Болгарії](#) (Заява № [15001/04](#)) від 28 листопада 2011 року; [Piotrowski проти Польщі](#) (Заява № [8923/12](#)) від 22 листопада 2016 року; [Чернецький проти України](#) (Заява № [44316/07](#)) від 8 грудня 2016 року; [Babiarz проти Польщі](#) (Заява № [1955/10](#)) від 10 квітня 2017 року; [Nurcan Bayraktar проти Туреччини](#) (Заява № [27094/20](#)) від 27 червня 2023 року.

⁷ Напр., у справах: [Марккс проти Бельгії](#) (Заява № [6833/74](#)) від 13 червня 1979 року; [Бургарц проти Швейцарії](#) (Заява № [16213/90](#)) від 22 лютого 1994 року; [F.P.J.M. Клейне Штаарман проти Нідерландів](#) (Заява

- **субстантивні обмеження** щодо моногамності⁸, статі⁹, шлюбного віку¹⁰, згоди¹¹, ступеня спорідненості¹², правоздатності¹³, свідоцтва про шлюб¹⁴, місця укладення шлюбу¹⁵.
- особливості реалізації права на шлюб **певними категоріями осіб**, наприклад, укладення: одностатевого шлюбу¹⁶, шлюбу іноземцем¹⁷, шлюбу ув'язненим¹⁸, шлюбу трансгендерною людиною¹⁹.

№ [10503/83](#)) від 16 травня 1985 року; [Абдулазіз, Кабалес і Балкандалі проти Сполученого Королівства](#) (Заява № 9214/80; 9473/81; [9474/81](#)) від 28 травня 1985 року; [Грибенко проти Латвії](#)м (Заява № [76878/01](#)) від 15 травня 2003 року; [Юнал Текелі проти Туреччини Марккс проти Бельгії](#) (Заява № [29865/96](#)) від 16 лютого 2005 року; [Савойя та Боунегру проти Італії](#) (Заява № [8407/05](#)) від 11 липня 2006 року.

⁸ Напр., у справах: [Х проти Сполученого Королівства](#) (№ [3898/68](#)) 22 липня 1970 року, [Джонстон та інші проти Ірландії](#) (Заява № [9697/82](#)) від 18 грудня 1986 року.

⁹ Напр., у справах: [Шальк і Кофф проти Австрії](#) (Заява № [30141/04](#)) від 22 листопада 2010 року; [Hämäläinen проти Фінляндії](#) (Заява № [37359/09](#)) від 16 липня 2014 року; [Оліарі та інші проти Італії](#) (Заяви № [18766/11](#) і № [36030/11](#)) від 21 жовтня 2015 року; [Charin і Charpentier проти Франції](#) (Заява № [40183/07](#)) від 09 вересня 2016 року; [Маймулахін і Марків проти України](#) (Заява № 75135/14) від 01 вересня 2023 року.

¹⁰ Напр., у справах: [Хан проти Об'єднаного Королівства](#) від 7 липня 1966 року; [Z.H. і R.H. проти Швейцарії](#) (Заява № [60119/12](#)) від 03 серпня 2016 року.

¹¹ Напр., у справах: [М. проти Федеративної Республіки Німеччина](#) (Заява № [12411/86](#)) від 04 квітня 1987 року.

¹² Напр., у справах: [Б. і Л. проти Великобританії](#) (Заява № [36536/02](#)) від 13 грудня 2005 року; [Heodorou і Tsotsorou проти Греції](#) (Заява № [57854/15](#)) від 12 травня 2019 року.

¹³ Напр., у справах: [Фрасик проти Польщі](#) (Заява № [22933/02](#)) від 5 квітня 2010 року; [Delecolle проти Франції](#) (Заява № [37646/13](#)) від 25 січня 2019 року.

¹⁴ Напр., у справах: [Сандерс проти Франції](#) (Заява № [31401/96](#)) від 16 жовтня 1996 року; [Кліп і Крюгер проти Нідерландів](#) (Заява № [33257/96](#)) від 3 грудня 1997 року; [O'Donoghue та інші проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [34848/07](#)) від 14 березня 2011 року).

¹⁵ Напр., у справах: [Х. проти Німеччини](#) (Заява № [7175/75](#)) від 12 липня 1976 року; [А проти Нідерландів](#) (Заява № [11618/85](#)) від 6 травня 1986 року; [А проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [19186/91](#)) від 19 лютого 1992 року; [Уолтер проти Італії](#) (Заява № [18059/06](#)) від 11 липня 2006 року; [Савойя та Боунегру проти Італії](#) (Заява № [8407/05](#)) від 11 липня 2006 року.

¹⁶ Напр., у справах: [Шальк і Кофф проти Австрії](#) (Заява № [30141/04](#)) від 22 листопада 2010 року; [Hämäläinen проти Фінляндії](#) (Заява № [37359/09](#)) від 16 липня 2014 року; [Оліарі та інші проти Італії](#) (Заяви № [18766/11](#) і № [36030/11](#)) від 21 жовтня 2015 року; [Charin і Charpentier проти Франції](#) (Заява № [40183/07](#)) від 09 вересня 2016 року; [Орланді та інші проти Італії](#) (Заяви № 26431/12; 26742/12; [44057/12](#) and [60088/12](#)) від 14 березня 2018 року.

¹⁷ Напр., у справах: [Х. проти Швейцарії](#) (Заява № [9057/80](#)) від 5 жовтня 1981 року; [Кліп і Кургер проти Нідерландів](#) (Заява № [33257/96](#)) 03 грудня 1997 року; [O'Donoghue та інші проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [34848/07](#)) від 14 березня 2011 року.

¹⁸ Напр., у справах: [Хамер проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [7114/75](#)) від 13 жовтня 1977 року; [Дрейпер проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [8186/78](#)) від 10 липня 1980 року; [Фрасік \(Frasik\) проти Польщі](#) (Заява № [22933/02](#)) від 5 січня 2010 року; [Jaretowicz проти Польщі](#) (Заява № [24023/03](#)) від 5 квітня 2010 року.

¹⁹ Напр., у справах: [Ріс проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [9532/81](#)) 17 жовтня 1986 року; [Шеффілд і Хоршам проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [22985/93](#) і [23390/94](#)) від 30 липня 1998 року; [Косці проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [10843/84](#)) від 27 вересня 1990 року; [Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [28957/95](#)) від 11 липня 2002 року; [Перрі проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [42971/05](#)) від 28 листопада 2006 року; [Р. і Ф. проти Сполученого Королівства](#) (Заява № [35748/05](#)) від 28 листопада 2006 року; [Hämäläinen проти Фінляндії](#) (Заява № [37359/09](#)) від 16 липня 2014 року.

Згідно з п. 54-55 «Посібника зі статті 12 Європейської конвенції з прав людини: право на шлюб»²⁰ існування пари є основоположним у цьому сенсі²¹, тому ст. 12 не гарантує право мати дітей, народжених поза шлюбом. Однак здатність створити сім'ю не є умовою шлюбу, тобто нездатність подружжя завагітніти або виховати дитину не може розглядатися як причина позбавлення їх права на шлюб²². ЄСПЛ аналізує право на створення сім'ї в трьох аспектах: продовження роду, усиновлення та подружніх візитів.

[Резолюція Ради про заходи, які мають бути прийняті щодо боротьби зі шлюбами за розрахунком](#) від 4 грудня 1997 року (надалі – Резолюція) у § 1-6 визначає поняття «шлюбу за розрахунком», фактори, які можуть дати підстави вважати, що шлюб є шлюбом за розрахунком, а також міграційні наслідки встановлення факту шлюбу за розрахунком та необхідністю «привести своє національне законодавство у відповідність із цією резолюцією.. враховувати цю резолюцію в будь-яких пропозиціях щодо внесення змін до національного законодавства».

Відповідно до § 73 [Регламенту Ради \(ЄС\) 2016/1103 про впровадження поглибленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовного права та визнання та виконання рішень у справах режиму майна подружжя](#) від 24 червня 2016 року (надалі – Регламент) «цей Регламент поважає основні права та дотримується принципів, визнаних у Хартії, зокрема статей 7, 9, 17, 21 та 47, які стосуються, відповідно, поваги до приватного та сімейного життя, права на шлюб та створення сім'ї згідно зі національним законодавством, права власності, принципу недискримінації та права на ефективний засіб правового захисту та на справедливий суд. Цей Регламент повинен застосовуватися судами та іншими компетентними органами держав-членів відповідно до цих прав і принципів».

Ситуація в Україні

Відповідно до ст. 51 [Конституції України](#) шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки й чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права й обов'язки у шлюбі та сім'ї. Відповідно до ст. 52 діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Згідно з ч. 6 ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються... основи... шлюбу, сім'ї.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 [Сімейного кодексу України](#) (надалі – СК України) Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права й обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. Згідно зі ч. 6 ст.

---

²⁰ URL: [Guide on Article 12 - Right to marry \(coe.int\)](#).

²¹ X. v. Belgium and Netherland, Commission decision, 1975

²² Christine Goodwin v. the United Kingdom [GC], 2002, § 98.

7 СК України жінка та чоловік мають рівні права й обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї.

[Цивільний кодекс України](#) (надалі – ЦК України) в контексті права на шлюб в розрізі ст. 9 Хартії визначає особливості правового регулювання низки питань у контексті шлюбу:

- виникнення повної цивільної дієздатності (ч. 2 ст. 34 ЦК України);
- момент визнання фізичної особи недієздатною (ч. 2 ст. 40 ЦК України);
- поняття актів цивільного стану (ст. 49 ЦК України);
- обсяг цивільної правової відповідальності фізичної особи – підприємця (ч. 2 ст. 52 ЦК України);
- підстави для припинення піклування (п. 2 ч. 1 ст. 77 ЦК України);
- особливості реалізації права на донорство (ч. 3 ст. 290 ЦК України);
- реалізація права на зміну імені (ч. 5 ст. 295 ЦК України);
- визначення правового режиму майна подружжя (ст. 368 ЦК України);
- підстави для усунення від права на спадкування (ч. 4 ст. 1224).

Окрім того, ЦК України в контексті права на сім'ю шлюб у розрізі ст. 9 Хартії містить окрему статтю, що стосується права на сім'ю (ст. 291 ЦК України).

1 вересня 2023 року ЄСПЛ у справі «[Маймулахін і Марків проти України](#)» (Заява № 75135/14) встановив порушення Україною ст. 14 та ст. 8 ЄКПЛ у контексті дискримінації одностатевих пар. Суд зазначив, що одностатеві пари мають ті ж самі потреби у стабільних та відданих стосунках, як і різностатеві, і вимагають однакових правових гарантій. ЄСПЛ також визнав наявність чіткої тенденції серед держав-членів Ради Європи до правового визнання одностатевих пар, хоча стаття 8 ЄКПЛ не зобов'язує держави дозволяти одностатеві шлюби. Але країни мають створювати нормативно-правове регулювання, яке б дозволяло б одностатевим парам отримати належне визнання та захист їхніх стосунків. З огляду на це в різних державах ЄС різняться розуміння поняття шлюбу, обсягу прав та обов'язків подружжя, критеріїв прийнятності реалізації права на шлюб, його співвідношення з іншими формами партнерських відносин між особами однієї та/або різної статі. Напр., можливість одружитись одностатевим парам, визнання релігійного шлюбу рівним цивільному і т.д. У певних країнах, напр., в Польщі, положення про шлюбні та сімейні права можуть бути більш узгодженими з консервативними цінностями.

ЄСПЛ встановив, що різниця у ставленні у справі «[Маймулахін і Марків проти України](#)», яка полягала в необґрунтованій відмові заявникам як одностатевій парі в будь-якій формі правового визнання та захисту у порівнянні з різностатевими парами, становить дискримінацію щодо заявників за ознакою їхньої сексуальної орієнтації. Суд зазначив, що *«аналізуючи межі свободи розсуду держави, Суд бере до уваги чітку постійну тенденцію на європейському рівні щодо правового визнання та захисту одностатевих пар у*

державах - членах Ради Європи, у тридцяти з яких наразі передбачається можливість правового визнання одностатевих пар...» (п. 78), а отже, - в контексті євроінтеграції та для виконання цього рішення Україні необхідно прийняти спеціальний закон, що регулюватиме питання цивільного партнерства, а також внести зміни у СК та ЦК України, щоб надати визнання та захист одностатевих стосунків.

Закон України «Про імміграцію» від 7 червня 2006 року визначає обставини, за яких факт перебування у шлюбі з громадянином України або іммігрантом не визнається підставою для надання дозволу на імміграцію та процес перевірки цих обставин (ст. 4-1), підстави для відмови в наданні дозволу на імміграцію (ч. 4-1 ст. 10) та підстави для скасування дозволу на імміграцію (ч. 1 ст. 12).

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року визначає:

- підстави для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України (ч. 14 ст. 4 Закону);
- підстави для видачі посвідки на тимчасове проживання (ч. 14 ст. 5 Закону);
- документи для в'їзду в Україну та виїзду з України іноземців та осіб без громадянств (ч. 1 ст. 15 Закону).

Вищезгадані закони відповідають положенням [Резолюції Ради про заходи, які мають бути прийняті щодо боротьби зі шлюбами за розрахунком](#) від 4 грудня 1997 року. Водночас вищезгадані закони не визначають процедури визнання і наслідків шлюбу, цивільного або зареєстрованого партнерства, укладеного між громадянином України та іноземцем за кордоном у країні, де такий шлюб, партнерство є можливим.

Закон України «[Про державну реєстрацію актів цивільного стану](#)» від 1 липня 2010 року регулює відносини, пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану, внесенням до актових записів цивільного стану змін, їх поновленням і анулюванням, визначає засади діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 1). Цей Закон не визначає порядку особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій РФ території України та за межами України (напр., укладення та розірвання шлюбу у РФ чи Білорусії громадянами України).

Порівняльний аналіз та рекомендації

У [Робочому документі апарату комісії звіт «Україна 2023». Супроводжуючий документ повідомлення комісії до європейського парламенту, ради, європейського економічного і соціального комітету і комітету регіонів 2023. Повідомлення про політику розширення ЄС](#) (надалі – звіт «Україна 2023») зазначено наступні рекомендації в контексті євроінтеграції, які відповідають змісту ст. 9 [Хартії](#) та ст. 12 [Конвенції](#):

Запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства

1. розробити законопроект, який передбачатиме запровадження зареєстрованого цивільного партнерства;
2. внести зміни до положень СК України, які наразі дискримінують одностатеві пари порівняно з неодруженими парами протилежної статі.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України № 756-р від 23 червня 2021 року [«Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки»](#) Міністерство юстиції України та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини до грудня 2023 року мали розробити й подати на розгляд КМ України законопроект про запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства. Проте цього не було зроблено. 13 березня 2023 року народними депутатами України було подано у ВР України проект Закону № 9103 [«Про інститут реєстрованих партнерств»](#). Останній визначає правові та організаційні засади реєстрованих партнерств, особисті майнові та немайнові права й обов'язки реєстрованих партнерів, порядок і наслідки державної реєстрації та порядок припинення реєстрованого партнерства. 1 вересня 2023 року ЄСПЛ виніс рішення по справі [«Маймулахін і Марків проти України»](#), в якому констатовано порушення Україною ст. 14 та 8 ЄКПЛ. В контексті євроінтеграційних процесів важливо, щоб Україна виконала рішення ЄСПЛ.

Відповідно до ст. 51 [Конституції України](#) шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Згідно ч. 2 ст. 1 проекту Закону України № 9103 [«Про інститут реєстрованих партнерств»](#) реєстроване партнерство не є шлюбом та не є перешкодою для укладення шлюбу між реєстрованими партнерами за умови дотримання інших вимог, встановленим законодавством України. Відповідно до ч. 1 ст. 1 проекту № 9103 реєстрованим партнерством є зареєстрований... добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі, в основі якого лежить взаємоповага, взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємні права та обов'язки.

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 1 проекту Закону № 9103 регулювання відносин реєстрованого партнерства не визначає особисті немайнові та майнові права і обов'язки реєстрованих партнерів як батьків. На відповідні відносини реєстрованих партнерів поширюються положення законодавства щодо батьків, які не перебувають у шлюбі між собою (в частині, що не суперечить суті реєстрованого партнерства). Проект Закону № 9103 створює інститут реєстрованого партнерства як для одностатевих, так і різностатевих пар та його зміст не суперечить змісту ст. 9 [Хартії](#) та ст. 12 [Конвенції](#) й відповідає в загальному вимогами євроінтеграційного процесу.

Окремі питання наслідків укладення і визнання шлюбу з іноземцем (надання притулку, возз'єднання сім'ї)

Державна міграційна служба та її територіальні органи відповідають за розгляд заяв про міжнародний захист та заяв про надання притулку. Законодавство про надання притулку в цілому відповідає *acquis* ЄС, зокрема щодо часу, необхідного для розгляду заяв, і щодо прав шукачів притулку, таких як право на доступ до роботи, середню освіту, возз'єднання сім'ї та додатковий захист. У контексті рішення «[Маймулахін і Марків проти України](#)», слід зауважити, що українське законодавство не визнає одностатеві шлюби та партнерства, укладені між іноземними громадянами за законами інших держав. Одностатеві партнерства, укладені громадянами України за кордоном або між громадянами України та іноземцем, не мають юридичної сили в Україні. У разі ухвалення законопроекту №9103 будь-які одностатеві шлюби, зареєстровані за кордоном, прирівнюватимуться до цивільного партнерства в Україні.

Для легалізації шлюбів, укладених за кордоном, необхідно оформити апостиль. Однак наразі неможливо його оформити у РФ та Білорусі, що має наслідком унеможливлення легалізації шлюбів, укладених в цих державах, в Україні. Документи, видані у РФ чи Білорусі не можуть бути безпосередньо використані в Україні. У зв'язку з цим, для визнання таких шлюбів можуть знадобитися додаткові правові процедури, наприклад, звернення до консульських установ України в інших країнах, де можна оформити легалізацію документів, що є створює додаткові бар'єри для реалізації права на шлюб, а також його розірвання. У зв'язку з цим необхідно внести зміни до Закону України «Про міжнародне приватне право».

Для відповідності [Резолюції Ради про заходи, які мають бути прийняті щодо боротьби зі шлюбами за розрахунком](#) від 4 грудня 1997 року було прийнято Закон України «[Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» щодо вдосконалення умов і порядку імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства](#)» від 19 червня 2023 року. Цей Закон визначає: обставини, за яких факт перебування у шлюбі з громадянином України або іммігрантом не визнається підставою для надання дозволу на імміграцію та процес перевірки цих обставин (ст. 4-1), підстави для відмови в наданні дозволу на імміграцію (ч. 4-1 ст. 10) та підстави для скасування дозволу на імміграцію (ч. 1 ст. 12). Потрібно внести зміни відповідно до [Директиви Ради 2003/86/ЄС](#) від 22 вересня 2003 року про право на возз'єднання сім'ї. Ця Директива визначає умови здійснення права на возз'єднання сім'ї громадянами третіх країн, які проживають на законних підставах на території держав-членів, зокрема п. 3 ст. 4.

Положення ч. 2-3 ст. 40, ч. 1-2 ст. 108 [СК України](#) та внесені зміни у Закон України «[Про імміграцію](#)» відповідають стандартам, передбачених у [Резолюції про заходи, які мають бути прийняті щодо боротьби зі шлюбами за розрахунком](#). Необхідно привести

міграційне законодавство у відповідність у зв'язку з визнанням одностатевого шлюбу/партнерства, укладеного між громадянином України та громадянином іноземної держави за кордоном, а також створення процедури легалізації шлюбу, укладеного у РФ і Білорусії, та його розірвання.

Скасування дискримінаційних положень, які можуть порушувати майнові та немайнові права неодружених партнерів.

Відповідно до Розпорядження КМ України № 756-р від 23 червня 2021 року [«Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки»](#) Міністерство юстиції України та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини до грудня 2023 року мали розробити та подати на розгляд КМ України законопроект щодо усунення дискримінаційних положень, які можуть порушувати майнові та немайнові права партнерів, що не перебувають у шлюбі.

На сьогодні не зареєстровано законопроектів, які б врегульовували питання покращення правового регулювання майнових та немайнових прав неодружених партнерів, крім проекту Закону № 9103.

Цивільні союзи (проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу) як між одностатевими, так і різностатевими парами дозволяють двом особам, які живуть разом як пара, зареєструвати свої стосунки у відповідному державному органі в країні проживання. Наразі цивільний союз є союзом винятково чоловіка і жінки (ч. 2 ст. 21 [СК України](#)). Хоча [СК України](#) встановлює правовий режим майна чоловіка і жінки, які проживають однією сім'єю, проте не перебувають у шлюбі між собою (ч. 1 ст. 74), право на утримання жінки та чоловіка (ст. 91), визначення походження дитини (ст. 125-126), усиновлення (ч. 4 ст. 211, п. 9 ч. 1 ст. 212), проте не має положень щодо реєстрації цього стану внаслідок виникнення таких відносин, а СК України лише визначає особливості встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу судом²³ під час поділу майна, а також містить обмеження щодо спадкування²⁴. Як вже неодноразово зазначалось, цивільні союзи та зареєстровані

---

²³ Заява про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу в порядку окремого провадження подається до суду за місцем проживання заявника.

²⁴ Проживання однією сім'єю жінки й чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них права на спадкування за законом у першу чергу (п. 21 [постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику в справах про спадкування»](#)). Особу, яка проживала з померлим однією сім'єю, законодавцем віднесено до четвертої черги спадкоємців за законом. Щоб потрапити до четвертої черги спадкування, обов'язковим є проживання із спадкодавцем однією сім'єю не менше п'яти років до часу відкриття спадщини. За таких умов, отримати спадщину, перебуваючи в четвертій черзі, можна лише за умови відсутності спадкоємців попередніх черг. Спадщину можна отримати також, якщо на користь особи, яка проживала з померлим однією сім'єю був залишений заповіт або якщо вона знаходилась на утриманні померлого.

партнерства вважаються еквівалентними або порівнянними зі шлюбом у більшості країн ЄС.²⁵

Окрім того, також слід виділити прийняті зміни, які сприяють реалізації права на шлюб загалом, а також спеціальні винятки щодо реалізації права на шлюб для окремих категорій осіб:

- **Можливість впливати на дату реєстрацію шлюбу.** Майбутнє подружжя подає заяву про реєстрацію шлюбу до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором (ч. 1-2 ст. 28 СК України). Шлюб реєструється після спливу 1 місяця від дня подання заяви про реєстрацію. Наразі у зв'язку з військовою агресією РФ та введеним в Україні воєнним станом, державна реєстрація шлюбу відбувається у день подання заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом 1 місяця.

- **Можливість подання заяви на шлюб дистанційно.** Заява про державну реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором або дистанційно через Портал «Дія».

- **Можливість реєстрації шлюбу дистанційно.** Згідно зі ст. 14 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація шлюбу проводиться за особистої присутності нареченої та нареченого. Постановою КМ України від 7 березня 2022 року № 213 «[Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану](#)» передбачено особливий порядок дистанційного одруження для певних категорій осіб, зокрема: військовослужбовці (ЗСУ, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого військового формування), поліцейські, особи рядового і начальницького складу Служби цивільного захисту, ДБР та Державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу НАБУ та Бюро економічної безпеки, а також працівники закладів охорони здоров'я. Заяви про державну реєстрацію шлюбу подаються безпосередньому командирі або керівнику, який засвідчує справжність підпису наречених та передає заяву до відділу державної реєстрації актів цивільного стану. Також можна скористатися й іншою процедурою, коли акт про укладення шлюбу складається не органом РАЦС, а безпосереднім командиром або керівником військовослужбовця та скріплюється гербовою печаткою відповідного органу або військового формування. Акт може складатися без особистої присутності одного чи обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку.

---

²⁵ URL: [Civil unions and registered partnerships: recognition in different EU countries - Your Europe \(europa.eu\)](https://your-europe.europa.eu/civil-unions-and-registered-partnerships).

Також слід зазначити про вимоги, які можуть бути бар'єром для реалізації права на шлюб. Хоча для державної реєстрації шлюбу необхідно подати наступні документи: паспорт громадянина України, паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства заявника, та посвідка на постійне чи тимчасове проживання або інший документ, що підтверджує законність перебування іноземця чи особи без громадянства на території України (п. 3 розділу II [Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні](#)), документи, які підтверджують факти, що підлягають державній реєстрації та заяву. Проте заява про державну реєстрацію шлюбу, про державну реєстрацію розірвання шлюбу містить обов'язкову для заповнення графу «Відношення до військової служби». В цю графу треба вписати: де перебуває на обліку; назва міста, номер поштової скриньки військової частини, де служить; військове звання (категорія) (стосовно призовників зазначається «призовник»); серія та номер військового квитка (тимчасового посвідчення) або посвідчення про приписку. Ця вимога є наслідком чинного законодавства, зокрема ч. 4 ст. 38 Закону України «[Про військовий обов'язок і військову службу](#)» та п. 57 [Порядку організації та ведення військового обліку призовників](#), військовозобов'язаних та резервістів, затвердженого постановою КМ України від 30 грудня 2022 року № 487, яка зобов'язує органи реєстрації передавати інформацію до військових центрів протягом 7 днів після реєстрації шлюбів або розлучень.

Жодна з держав-членів ЄС не вимагає військової інформації в заявах на шлюб. Однак деякі країни, особливо країни з обов'язковою військовою службою, можуть вимагати такі відомості як частину цивільних документів (напр., Ізраїль, Південна Корея, РФ). Право на шлюб є фундаментальним правом кожної людини, втім, держава може встановлювати певні обмеження або вимоги щодо укладення шлюбу, якщо вони виправдані суспільним інтересом. У такому випадку вимога щодо надання інформації про військовий облік є частиною виконання військового обов'язку та пов'язана з національною безпекою. Вимога щодо військової інформації є адміністративною, для відстеження військовозобов'язаних або осіб, які перебувають у запасі, і не впливає на право особи на шлюб (4 ст. 38 Закону України «[Про військовий обов'язок і військову службу](#)» та п. 57 [Порядку організації та ведення військового обліку призовників](#)). Встановлені обмеження права на шлюб у відповідності ст. 12 Конвенції повинні тлумачитися у світлі принципу пропорційності, зокрема їх пропорційність у воєнний та мирний час.

Огляд проблем розірвання шлюбу

Також хотілось би надати огляд проблем розірвання шлюбу:

1) Заборона розірвання шлюбу у період вагітності та року після народження дитини.

Відповідно до ч. 2 ст. 110 Сімейного Кодексу України, позов про розірвання шлюбу не може бути поданий протягом вагітності дружини та року після народження дитини, крім

випадків, коли один з подружжя допустив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини. Також винятком із загального правила, крім вчинення кримінального правопорушення, є: визнання батьківства іншою людиною (ч. 3 та 4 ст. 110 Сімейного Кодексу України) та виключення відомостей про чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини (ч. 4 ст. 110 Сімейного Кодексу України). Існує позиція, що визначене обмеження порушує принцип добровільності шлюбу²⁶.

2) Необхідність фізичної присутності.

Заяву в судовому і позасудовому порядку можна подати онлайн за допомогою державного ресурсу, проте для завершення процедури подружжю все одно доведеться відвідати відділ РАЦС офлайн. В умовах мобілізації, евакуації чи бойових дій один або обидва партнери можуть бути відсутні в країні чи знаходитися в зоні бойових дій. Це ускладнює фізичну присутність у суді або РАЦСі.

3) Розлучення за кордоном.

Якщо обидва з подружжя перебувають за кордоном і хочуть розлучитися й у них немає спільних неповнолітніх дітей, можна подати заяву про розірвання шлюбу до найближчої консульської установи України. У випадку перебування РФ, Білорусі, потрібно звернутись до найближчої консульської установи України в іншій державі.

Рекомендації

Рекомендації щодо приведення законодавства України у відповідність зі статтею 9 [Хартії основних прав Європейського Союзу](#) можна доповнити та розширити для врахування більш комплексних аспектів прав людини. Рекомендовано вжити таких заходів:

1. Запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства:

1.1. Розробка та доопрацювання проєкту закону. Варто доопрацювати проєкт Закону № 9103 [«Про інститут реєстрованих партнерств»](#) з метою усунення юридичних прогалин та забезпечення регулювання цивільних партнерств, зокрема щодо майнових та немайнових прав.

1.2. Усунення дискримінаційних норм. Внести зміни до СК України, ЦК України та інших законів, які обмежують права одностатевих пар у порівнянні з неодруженими гетеросексуальними парами: запровадження рівноправності у питаннях спадщини, спільного володіння майном, та прийняття важливих медичних рішень.

2. Захист прав неодружених партнерів:

---

²⁶ URL: [Чи існують в інших державах обмеження щодо розірвання шлюбу? - Jurfem.](#)

2.1. Захист майнових та немайнових прав. Внести зміни до СК України щодо визнання прав неодружених партнерів на спадщину, спільну власність та інші права, включно з захистом майнових прав під час розлучення або розірвання партнерства.

2.2. Охорона прав дітей, народжених поза шлюбом. Внести до так званих захищених ознак народження дитини поза шлюбом.

3. Визнання документів про юридичні факти, пов'язані зі шлюбом:

3.1. Ухвалити проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (реєстраційний № 9069 від 28 лютого 2023 року) для спрощення визнання юридичних фактів, пов'язаних зі шлюбом та розірванням шлюбу на тимчасово окупованих територіях.

3.2. Внести зміни до ЗУ «Про міжнародне приватне право» в частині процедури визнання шлюбу в консульській установі або дипломатичному представництві за кордоном у випадку укладення шлюбу у РФ та Білорусії, а також його розірвання.

4. Удосконалення імміграційного законодавства. Гармонізація з директивами ЄС, зокрема привести у відповідність ЗУ [«Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» щодо вдосконалення умов і порядку імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства»](#) від 19 червня 2023 року до [Директиви Ради 2003/86/ЄС](#) від 22 вересня 2003 року, а також у частині визнання одностатевого шлюбу або партнерства, укладеного між громадянином України та громадянином іноземної держави за кордоном.

Додаток 1

Практика ЄСПЛ щодо ст. 12 Конвенції (в контексті права на шлюб) та національні стандарти

ЄСПЛ	Національні стандарти
<p>Критерій форми (визнання релігійного шлюбу) <i>національне законодавство відповідає стандартам ст. 12 Конвенції</i></p>	
<p>Це правда, що певні релігійні форми вираження згоди прийняті іспанським законодавством, але ці релігійні форми (католицька, протестантська, мусульманська та єврейська) визнаються на підставі угод з державою і, таким чином, мають ті самі наслідки, що й цивільний шлюб... тоді як інші форми (релігійні чи традиційні) не визнаються. Водночас держави залишаються вільними розв'язувати питання про визнання релігійного шлюбу. (§ 57, 72-81 Muñoz Díaz проти Іспанії).</p>	<p>Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 3 ст. 21 СК України).</p> <p>Державній реєстрації підлягають... шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом (ч. 3-4 ст. 49 ЦК України).</p> <p>Державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства (ч. 1 ст. 27 ЦК України).</p>
<p>Критерій шлюбного віку <i>національне законодавство відповідає стандартам ст. 12 Конвенції</i></p>	
<p>Право на одруження, гарантоване статтею 12 Конвенції, регулюється внутрішніми законами, що регулюють його здійснення, обов'язок поважати встановлений законом шлюбний вік не означає відмову в</p>	<p>Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років (ч. 1 ст. 22 СК України).</p>

<p>праві на шлюб, навіть якщо релігія особи дозволяє шлюб у молодшому віці (Хан проти Об'єднаного Королівства).</p> <p>Статтю 8 Конвенції не можна тлумачити як таку, що накладає на будь-яку державу-учасницю Конвенції зобов'язання визнавати шлюб, релігійний чи інший, укладений 14-річною дитиною. Стаття 12 чітко передбачає регулювання шлюбу національним законодавством, і, враховуючи делікатний моральний вибір і важливість, яку слід надавати захисту дітей і сприянню безпечного сімейного середовища, цей Суд не повинен поспішати замінювати своє власне рішення. органів влади, які найкраще можуть оцінити та реагувати на потреби суспільства²⁷ (§ 44 Z.H. і R.H. проти Швейцарії).</p>	<p>Особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї. У випадках, передбачених ч. 2 ст. 23 цього Кодексу, сім'ю може створити особа, яка не досягла шлюбного віку (ч. 1 ст. 4 СК України).</p> <p>Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку (ч. 1 ст. 23 СК України).</p> <p>За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ч. 2 ст. 23 СК України).</p> <p>У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. У разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається (ч. 2 ст. 34 ЦК України).</p> <p>Шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований: з особою, яка не досягла шлюбного віку і якій не було надано права на шлюб (п. 4 ч. 1 ст. 41 СК України).</p>
<p style="text-align: center;">Критерій моногамності</p> <p style="text-align: center;"><i>національне законодавство відповідає стандартам ст. 12 Конвенції</i></p>	

²⁷ Аналогічна позиція викладена у рішеннях *B. and L. v. the United Kingdom*, no. [36536/02](#), § 36, 13 September 2005.

<p>... звичайне значення слів «право на шлюб» є зрозумілим у тому сенсі, що вони охоплюють встановлення шлюбних стосунків, але не їх розірвання. Крім того, ці слова зустрічаються в контексті, який містить пряме посилання на «національні закони»; навіть якщо, на думку заявників, заборону на розлучення слід розглядати як обмеження здатності одружуватися, Суд не вважає, що в суспільстві, яке дотримується принципу моногамії, таке обмеження можна розглядати як порушення суті права, гарантованого ст. 12 (§ 52 Джонстон та інші проти Ірландії)</p>	<p>Недійсним є шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі (ч. 1 ст. 39 СК України).</p> <p>Жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі (ч. 1 ст. 25 СК України).</p> <p>Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу (ч. 1 ст. 25 СК України).</p> <p>Недійсним є шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі (ч. 1 ст. 39 СК України).</p>
<p>Критерій статі²⁸</p> <p><i>національне законодавство НЕ відповідає стандартам ст. 12 Конвенції</i></p>	
<p>Суд уже стикався зі скаргами щодо невизнання одностатевих союзів. Проте в останній справі «Шальк і Копф проти Австрії», коли Суд виніс рішення, заявники вже отримали можливість вступити в зареєстроване партнерство. Таким чином, Суд мав лише визначити, чи повинна була держава-відповідач надати заявникам альтернативний спосіб юридичного визнання їхнього партнерства раніше (тобто до 1 січня 2010 року).</p>	<p>Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 21 СК України).</p> <p>Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором (ч. 1 ст. 28 СК України).</p>

²⁸ Станом на лютий 2024 року 21 країна ЄС юридично визнає та укладає одностатеві шлюби (Андорра, Австрія, Бельгія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Ірландія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія). Ліхтенштейн почне визнавати одностатеві шлюби у 2025 році. Ще 10 країн юридично визнають певну форму громадянського союзу, а саме Хорватія, Кіпр, Чехія, Угорщина, Італія, Латвія, Ліхтенштейн, Монако, Чорногорія та Сан-Марино.

Відзначивши стрімкий розвиток європейського консенсусу, який виник протягом попереднього десятиліття, але те, що ще не було більшості держав, які б передбачили юридичне визнання одностатевих пар (на той час дев'ятнадцять держав), Суд вважав сферу, про яку йдеться, бути одним із прав, що розвиваються, без консенсусу, де держави користуються свободою розсуду щодо часу внесення законодавчих змін (§ 105). Таким чином, Суд дійшов висновку, що австрійський законодавець, хоча він і не в авангарді, не може бути дорікнути в тому, що він не запровадив Закон про зареєстроване партнерство раніше 2010 року (див. там само, § 106). У цій справі Суд також встановив, що стаття 14 у поєднанні зі статтею 8 не покладає на Договірні держави зобов'язання надавати одностатевим парам доступ до шлюбу (там само, § 101) (§ 163 [Оліарі та інші проти Італії](#)).

Суд повторює, що він уже постановив, що одностатеві пари так само здатні, як і різностатеві пари, вступати в стабільні, віддані стосунки, і що вони перебувають у відносно схожій ситуації з різностатєвою парою щодо їхньої потреби в юридичному визнанні та захисті їхніх відносин (див. Schalk і Kopf, § 99, і Vallianatos, §§ 78 і 81, обидва цитовані вище). З цього випливає, що Суд уже визнав, що одностатеві пари потребують юридичного визнання та захисту своїх стосунків (§ 165 [Оліарі та інші проти Італії](#)).

<p>....положення про зареєстроване партнерство» ще п'ятнадцять років тому, а нещодавно Комітетом міністрів (у своїй Рекомендації CM/Rec(2010)5), який запропонував державам-членам, національне законодавство яких не визнавало та не наділяло правами чи обов'язками зареєстрованих партнерів. одностатеві партнерства, розглянути можливість надання одностатевим парам правових чи інших засобів для розв'язання практичних проблем, пов'язаних із соціальною реальністю, в якій вони живуть (§ 166 Оліарі та інші проти Італії).</p>	
<p>Критерій спорідненості</p> <p><i>національне законодавство відповідає стандартам ст. 12 Конвенції</i></p>	
<p>Проте Суд повинен дослідити факти справи в контексті Сполученого Королівства. Він зазначає, що ця заборона на шлюб спрямована на захист цілісності сім'ї (запобігання сексуальному суперництву між батьками та дітьми) і запобігання шкоди дітям, на яких можуть вплинути мінливі стосунки дорослих навколо них. Це, без сумніву, законні цілі (§ 37 Справа «Б. та Л. проти Сполученого Королівства»). У цій справі встановлено порушення ст. 12 заявників тестя і невістки.</p>	<p>У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків. Неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька. У шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця (ч. 1-3 ст. 26 СК України).</p> <p>Недійсним є шлюб, зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою (ч. 2 ст. 39 СК України).</p>

	<p>Шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований: 1) між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною з порушенням вимог, встановлених ч. 5 ст. 26 Сімейного Кодексу, 2) між двоюрідними братом та сестрою; між тіткою, дядьком та племінником, племінницею (п. 1-2 ч. 1 ст.41 СК України).</p>
<p>Критерій отримання свідоцтва про шлюб <i>національне законодавство відповідає стандартам ст. 12 Конвенції</i></p>	
<p>З прецедентної практики Суду та попередніх рішень Комісії зрозуміло, що Договірна держава може належним чином накласти розумні умови на право громадянина третьої країни одружитися, щоб переконатися, чи є запропонований шлюб шлюбом з розрахунку та, при необхідності запобігти цьому. Отже, Договірні Держави не обов'язково будуть діяти всупереч ст. 12 Конвенції, якщо вони піддадуть шлюби за участю іноземних громадян перевірці з метою встановлення того, чи є вони шлюбами з розрахунку чи ні²⁹. Така перевірка може здійснюватися шляхом вимоги до іноземних громадян повідомляти органи влади про запланований шлюб і, якщо необхідно, просити їх надати інформацію, що стосується їхнього імміграційного статусу та справжності шлюбу (§ 87 O'Donoghue та інші проти Сполученого Королівства).</p>	<p>Стаття 4-1, ч. 4-1 ст. 10, ч. 1 ст. 12 Закону України «Про імміграцію», ч. 14 ст. 4, ч. 14 ст. 5, ч. 1 ст. 15 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».</p> <p>Шлюб визнається недійсним за рішенням суду у разі його фіктивності. Шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя (ч. 2 ст. 40 СК України).</p>

²⁹ див. Кліп і Крюгер проти Нідерландів, Сандерс проти Франції, обидва згадані вище, і Frasić проти Польщі, згадане вище, § 89.

Критерій правоздатності

національне законодавство відповідає стандартам ст. 12 Конвенції

Більшість порушень статті 12 Конвенції, раніше встановлених Судом, стосувалися осіб з повною дієздатністю (див., зокрема, Ф., згадану вище; Б. і Л. проти Сполученого Королівства, № 36536/ 02, 13 вересня 2005 р.; O'Donoghue and Others v. the United Kingdom, № 34848/07, ECHR 2010). На думку Суду, той факт, що право заявника на шлюб було обмежено національною владою, означав, що його ситуація була іншою, і що ця справа, таким чином, стосується іншої гіпотези, тобто обмеження, накладеного на особу, яка не має повної дієздатності (§ 59 [Delecalle проти Франції](#)).

Реєстрація шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також з особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, має наслідки, встановлені [ст. 38-40](#) цього Кодексу. Недійсним є шлюб, зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною. (ч. 2 ст. 24 [СК України](#)).

Шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків (п. 3 ч. 1 ст. 41 [СК України](#)).